

Державний департамент США
Доповідь Міжнародної організації релігійної свободи за 2008 рік
Випущений Відділом з питань демократії, прав людини та праці

УКРАЇНА

Конституція та законодавство про свободу совісті гарантують свободу віросповідання. Інші закони та політика сприяли, загалом, вільному віросповіданню.

Загалом, влада дотримувалася свободи віросповідання. У період, який охоплюється цим звітом, змін у ситуації щодо забезпечення владою свободи віросповідання не відбулося. У деяких випадках посадові особи органів місцевої влади ставали на той чи інший бік у суперечках, що виникали між релігійними організаціями, проблеми повернення майна на порядку денному залишаються; втім влада продовжувала сприяти поверненню окремих об'єктів комунальної власності .

Мали місце випадки суспільної нетерпимості та дискримінації за ознакою релігійних конфесій, вірування чи відправлення культів, включаючи випадки антисемітизму та антиісламізму. Різні релігійні організації продовжували привертати увагу влади до їхніх проблем, вирішувати розбіжності між різними конфесіями та обговорювати відповідні закони.

Уряд Сполучених Штатів обговорює проблему свободи віросповідання із українською владою в рамках своєї загальної політики забезпечення прав людини та боротьби із антисемітизмом. Представники Посольства США також порушували питання щодо антисемітизму перед місцевими посадовими особами та сприяли зміцненню етнічної і релігійної терпимості шляхом проведення роз'яснювальних кампаній.

Розділ I. Релігійна демографія

Загальна територія країни становить 233 000 квадратних миль, а її населення - 46,3 мільйони осіб. За даними українського уряду, в країні існує 33 000 релігійних організацій, які представляють 55 конфесій.

За офіційною статистикою, 52 відсотка всіх релігійних груп країни складають православні християнські організації. Найбільша їхня частина належить до Української Православної Церкви (Московський Патріархат) (УПЦ (МП)) зі значною присутністю в усіх регіонах країни, за винятком Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської областей. УПЦ (МП) називає себе Українською Православною Церквою і офіційно зареєстрована під цією ж назвою. Другою за розміром православною християнською організацією є Українська Православна Церква Київського Патріархату (УПЦ-КП), більшість вірних якої мешкають у західних і деяких центральних областях України. УПЦ не визнає Українську Православну Церкву Київського Патріархату. Найменшою із трьох православних церков є Українська Автокефальна Православна церква (УАПЦ), 70 відсотків віруючих якої знаходяться у західній частині України.

Другою за розміром релігійною групою країни і найбільшою у західних регіонах є Українська Греко-Католицька церква (УГКЦ). Чисельність віруючих цієї церкви складає приблизно 4 мільйони осіб. Із восьми західних областей громади УГКЦ складають переважну більшість лише у Львівській, Івано-Франківській та Тернопільській областях, в той час як більшість віруючих у західній частині України становлять віруючі трьох православних церков.

За даними деяких мусульманських лідерів, в Україні знаходяться 2 мільйони мусульман, хоча, за офіційною статистикою та інформацією незалежних дослідницьких центрів, у країні їх нараховується 500 000. Переважну більшість мусульман складають кримські татари (300 000), які серед етнічних груп Криму за своєю чисельністю посідають третє місце. Кримські татари мають свій власний орган управління (Меджліс кримськотатарського народу) і свою рідну мову (кримськотатарську). Найбільша етнічна група Криму - росіяни, належать переважно до УПЦ (МП).

Римо-католицька церква (РКЦ) із приблизно одним мільйоном віруючих є традиційно присутньою в історичних осередках громадян польського походження, які мешкають переважно у центральних і західних регіонах України.

До груп, що складають менше 5 відсотків населення, належать члени Всеукраїнського Союзу Церков євангельських християн-баптистів, іудеї, англіканці, кальвіністи, Свідки Ієгови, лютерани, методисти, мормонів (члени Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів), п'ятидесятники, пресвітеріани, адвентисти, буддисти і послідовники Товариства свідомості Крішні.

За даними перепису 2001 року Державний комітет статистики оцінює чисельність єврейського населення України у 103600 осіб. Втім, за оцінками деяких лідерів єврейської громади близько 170000 осіб народилося від матері-єврейки і не менше 370000 осіб мають право емігрувати до Ізраїлю з огляду на своє єврейське походження.

За даними опитування, проведеного в 2007 році незалежним науково-дослідницьким Центром ім. Разумкова, 40% респондентів вважають себе віруючими, що не належать до жодної конфесії; 36,5% визнали себе прибічниками конкретної релігійної організації. З цієї останньої групи 33% відносять себе до Української Православної Церкви Київського Патріархату (УПЦ-КП), 31% - до Української Православної Церкви Московського Патріархату (УПЦ (МП)), 18% - до Української Греко-Католицької Церкви і 2,5% - до Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ). Менше 5% опитаних назвали себе римо-католиками, протестантами, мусульманами або іудеями. Майже 21% респондентів заявили, що не вважають себе віруючими.

За даними цього ж опитування 2007 року, з числа тих, хто вважає себе приналежним до конкретної релігійної групи, 33,5% заявили, що відвідують богослужіння 1-2 рази на рік; 23% - один раз на кілька місяців; 14,4% - 1-3 рази на місяць; 8,8% - один раз на тиждень; 2% - кілька разів на тиждень; 6,4% - один раз на кілька років; і 9,3% - майже ніколи. Близько 90 відсотків релігійно активних громадян - християни, в переважній більшості православні. Релігійна практика загалом залишається найпотужнішою в західній частині країни.

Розділ II. Забезпечення свободи віросповідання

Законодавча/ політична база

Конституція та законодавство про свободу совісті забезпечували, загалом, безперешкодне віросповідання. Нормативні акти всіх рівнів повною мірою захищають це право від посягань з боку влади або приватного сектора.

Офіційної державної релігії не існує, однак у деяких регіонах країни менші релігійні групи скаржилися на нерівне ставлення до них з боку місцевих органів влади. У деяких районах центру та півдня країни римо-католики, представники УГКЦ і мусульмани також заявляли такі скарги. У деяких західних районах органи місцевої влади інколи відмовлялися вирішувати проблеми УПЦ (МП).

УПЦ (МП) та головні протестантські конфесії висловили стурбованість постійними зусиллями, що їх Президент Ющенко докладає для того, щоб спонукати УПЦ (МП) і УПЦ-КП до подолання розбіжностей, які існують між двома найбільшими православними громадами. На їхню думку, питання об'єднання може бути якнайкраще вирішене самими церквами.

Держава офіційно відзначає численні релігійні свята, зокрема Різдво, Великдень і День Святої Трійці, причому, всі за спільним для православних і греко-католиків юліанським календарем.

Закон дозволяє альтернативну невійськову службу для осіб, які відмовляються проходити військову службу за релігійно-етичними переконаннями, та забороняє створення релігійних організацій у військових установах і формуваннях.

Згідно із законом, релігійні групи мають реєструватися або як місцеві, або як національні організації і повинні мати не менше 10 членів для отримання статусу юридичної особи. Така реєстрація видається необхідною для здійснення багатьох видів бізнесової діяльності, включаючи видавничу діяльність, банківські операції та операції із майном. За законом, процес реєстрації має тривати 1 місяць або 3 місяці, якщо уряду потрібно отримати експертний висновок щодо законного статусу громади, яка прагне зареєструватися. Відмову у реєстрації можна оскаржити у суді. Закон "Про свободу совісті та релігійні організації" та Закон "Про державну реєстрацію юридичних і фізичних осіб" містять суперечливі положення, які ускладнюють реєстрацію релігійних

організацій. Попри неодноразові заклики Всеукраїнської Ради церков і релігійних організацій та неурядових організацій (НУО), на кінець періоду, охопленого цим звітом, парламент це питання не вирішив.

Державний комітет у справах національностей та релігій здійснює управління реєстраційним процесом. Представники багатьох конфесій висловлювали стурбованість тим, що реструктуризація цього Комітету у 2006 році може негативно вплинути на його роботу, але окремі з них визнали, що для доведення своєї ефективності реорганізованому комітету під керівництвом нового голови, призначеного у грудні 2007 року, потрібно більше часу.

Закон обмежує діяльність іноземних релігійних організацій та чітко окреслює дозволені види діяльності для священнослужителів проповідників, викладачів й інших представників іноземних релігійних організацій. Проте, повідомлень про те, що влада використала цей закон для обмеження діяльності таких організацій не було. Представникам зарубіжних релігійних організацій для отримання візи необхідно мати запрошення від зареєстрованої релігійної організації країни та дозволу органів влади. Такі представники мажуть читати проповіді, відправляти обряди чи здійснювати іншу релігійну діяльність "лише у тих релігійних організаціях, які їх запросили, та за наявності офіційної згоди державного органу, що зареєстрував статут відповідної релігійної організації". За інформацією уряду, протягом періоду, що охоплюється цим звітом, жодному іноземному релігійному діячеві не було відмовлено у візі. На думку лідерів мормонів, цей закон погано випикує положення про місіонерську роботу, і у них були певні проблеми з місцевими посадовими особами, які обмежували їм місця проведення місіонерської діяльності. .

За законом, релігійні предмети до навчальних програм державних учбових закладів включатися не можуть. Члени Всеукраїнської Ради церков і релігійних організацій продовжували виступати за внесення до закону змін і доповнень, які дозволили б приватним навчальним закладам, на додаток до світської навчальної програми, навчати учнів релігійним цінностям релігійної організації-засновниці. У червні 2008 року Міністерство науки та освіти України цю ініціативу підтримало. Міністерство та представники релігійних організацій домовилися провести додаткові консультації з метою визначення порядку здійснення цієї ініціативи.

Президентський указ від 2005 року про запровадження у навчальні програми державних шкіл курсу "етика віри" суттєвих результатів на дав. Цей указ дістав підтримку чотирьох найвищих християнських ієрархів, але у національному масштабі його впровадження було безсистемним і було ще більше сповільнене запереченнями лідерів іудейської та мусульманської громади проти того, щоб такі навчальні курси спиралися на християнські постулати. Згідно із інформацією Комітету у справах національностей та релігій, були розроблені плани навчання з етики віри із застосуванням міжконфесійного підходу.

Згідно з законом зареєстровані релігійні організації мають привілейований статус, як єдині організації, котрим дозволено домагатися повернення комунального майна, конфіскованого радянським режимом. Аби повернути конфісковане майно, релігійні громади повинні звертатися до органів регіональної влади. Хоча розгляд такої заяви має бути завершений протягом місяця, нерідко це забирає набагато більше часу.

Обмеження свободи віросповідання

На практиці влада, загалом, дотримується свободи віросповідання. У період, який охоплюється цим звітом, змін у ситуації щодо забезпечення владою свободи віросповідання не відбулося.

Духовне управління мусульман України повідомило про деякі труднощі із реєстрацією у Криму нових релігійних громад внаслідок, на його думку, політичної заангажованості деяких органів місцевої влади.

Члени Меджлісу та кримські правозахисні групи продовжували критикувати уряд Криму за те, що він дозволив школам використовувати підручники, що містять підбурливу та історично неправдиву інформацію про татарських мусульман, попри обіцянки з боку уряду вирішити цю проблему. Активісти правозахисних організацій, зокрема, помітили, що загальний підручник для учнів п'ятого класу, Віктор Місан "Нариси про історію України", та підручник для учнів восьмого класу, А.К. Швидько "Історія України, XVI - XVIII сторіччя" описують мусульман у негативному плані.

Деякі з лідерів іудейської громади критикували Президента Ющенка за його рішення присвоїти Роману Шухевичу, лідеру Української повстанської армії, звання "Герой України" (помертвено). Вони стверджували, що під час Другої Світової війни він допомагав нацистам винищувати українських євреїв.

Кримські татари заявляли, що внаслідок дискримінації з боку посадових осіб, якими є переважно етнічні росіяни, вони не можуть отримати роботу у місцевих адміністраціях. Вони також стверджували, що пропагандистські кампанії, особливо так звані "російських козаків", розпалюють серед інших мешканців Криму ворожнечу проти них. Що стосується різних інцидентів за участю кримських татар, у яких етнічні причини та релігія часто тісно переплітаються, то тут багато які інциденти важко віднести до категорії міжнаціональної чи релігійної нетерпимості.

У липні 2007 року голова громадського Комітету з питань моніторингу свободи слова у Криму Володимир Притула виступив із критикою на адресу Центру громадських зв'язків Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в Автономній Республіці Крим. Періодичні повідомлення Центру в рубриці кримінальної хроніки, на його думку, розпалюють міжнаціональну ворожнечу.

Релігійні організації, включаючи членів Всеукраїнської Ради церков і релігійних організацій, продовжували скаржитися, що, попри їхніх неодноразові звернення, парламент так і не ухвалив законодавчі зміни та доповнення, які мали надати їм право власності на земельні ділянки або на постійне користування такими ділянками. В результаті, релігійним організаціям доводиться сплачувати комерційні ставки за оренду землі, на якій розташовуються культурні й інші споруди релігійного призначення. Вони також заявляли, що, не зважаючи на їхнє прохання про надання сприятливого режиму оподаткування, їхні організації не отримали звільнення від сплати податку на додану вартість.

УПЦ (МП) і УГКЦ висловлювали стурбованість тим фактом, що закон не передбачає можливості надання статусу "юридичної особи" релігійним об'єднанням національного рівня. Брак такого статусу може ускладнювати відновлення права власності на церковне майно, коли релігійні громади змінюють свою приналежність до іншої конфесії. Водночас УПЦ-КП не вбачала потреби в наданні релігійним організаціям статусу юридичної особи в майбутньому законодавстві.

26 березня 2008 року члени Всеукраїнської Ради церков і релігійних організацій закликали Президента, Прем'єр-Міністра та голову парламенту вжити заходів для внесення змін до закону "Про Державний бюджет на 2008 рік". Згідно із цим законом, який був ухвалений 28 грудня 2007 року, державна та комунальна власність може бути надана релігійній організації в оренду, лише якщо організація переможе у конкурсі. Релігійні організації стверджували, що через неприбутковий характер їхньої діяльності, їм буде дуже важко конкурувати на аукціонах із приватним бізнесом. Інститут релігійної свободи зазначив, що внаслідок цього обмеження деякі релігійні громади не можуть більше орендувати свої приміщення, а деякі змушені були звільнити їх. За інформацією Інституту, органи місцевої влади Донецька скористалися цією ситуацією, щоб перешкодити зусиллям Євангельської християнської церкви "Слово життя" орендувати спортивний палац "Дружба" для проведення міжнародної християнської конференції. 3 червня 2008 року парламент скасував вимогу участі релігійних організацій в аукціонах.

Члени багатьох громад повідомили про труднощі, що вони їх мали з органами міської влади Києва й інших великих міст при вирішенні питання про отримання дозволів на придбання землі, будівель або оренду офісних приміщень. Проте, такі проблеми стосувалися не тільки релігійних груп і у багатьох випадках можуть пояснюватися радше фінансовими причинами, аніж упередженим ставленням до тієї чи іншої релігійної громади.

Дехто із представників єврейської громади скаржився на те, що Київська міська влада виділяє кошти на будівництво культурних споруд лише православним церквам..

15 квітня 2008 року Об'єднання комітетів у справах євреїв колишнього Радянського Союзу (Об'єднання) у Львові висловило протест у зв'язку із будівництвом готелю на місці колишньої міської синагоги і оточуючих будинків, "Туре Захав", що була зруйнована нацистами у 1941 році. Об'єднання стверджувало, що єдині історичні будівлі, що залишилися, тобто "Щечіта" та "Міква", знаходяться під загрозою знищення, незважаючи на те, що вони, як частина історичного центру м.Львова, внесені до переліку світової спадщини ЮНЕСКО.

3 квітня 2008 року єврейська громада Вінниці виступила із протестом проти спорудження житлового будинку на місці, де колись був розташований єврейський цвинтар. Будівельна компанія вочевидь проігнорувала численні людські кістки, що з'явилися під час земельних робіт, і припинила роботи лише після того, як Міський голова наказав це зробити у відповідь на заклики єврейської громади. Наприкінці звітнього періоду єврейська громада вела переговори із містом про виконання обіцянки Міського голови перепоховати останки за єврейськими традиціями.

Керівники Всеукраїнського Союзу церков християн віри євангельської - п'ятидесятників висловили занепокоєння тим фактом, що їхні намагання одержати в Києві земельну ділянку під будівництво своєї нової канцелярії надалі не знаходять підтримки у Київській міській раді, зауваживши при цьому, що великим православним церквам і УКГЦ земельні ділянки надавалися.

Представники УПЦ (МП) у Львівській області скаржилися на те, що місцеві органи влади у містах Стрий, Жидачів, Миколаїв та Пустомити відмовилися виділити землю під будівництво церков. Представники УПЦ (МП) в Івано-Франківській області заявили, що місцева влада м.Долини не надала парафії Іоана Хрестителя дозвіл на будівництво церкви.

Духовне управління мусульман України поскаржилося, що, хоча міська влада Києва виділила площу для поховання мусульман на одному із міських цвинтарів, на виділеній земельній ділянці мали місце випадки поховання християн, а в мусульманській громаді немає належного місця для поховань.

Представники УГКЦ у Криму заявили, що міська рада міста Ялти відмовилася остаточно вирішити питання про виділення земельної ділянки під будівництво єдиної у місті греко-католицької церкви.

У Сімферополі представники мусульман виступили із критикою міської ради за її відмову виділити землю під будівництво нової мечеті.

Релігійний центр Свідків Іегови в Україні повідомив про те, що йому не було дозволено збудувати у Запоріжжі молитовню, незважаючи на рішення господарського суду Запоріжжя скасувати відмову міської ради 2004 року у видачі дозволу на будівництво. За словами представників Свідків Іегови, майно пізніше було передане приватному підприємству.

Не втратила своєї актуальності проблема повернення майна, конфіскованого радянським режимом. Повільні темпи реституції почасти пояснювалися скрутним економічним становищем у державі, яке обмежувало можливість виділення коштів на переселення мешканців конфіскованого релігійного майна. До того ж повернення майна християнським, іудейським і мусульманським громадам ускладнювалося міжконфесійними суперечками стосовно окремих об'єктів. ДКНР оголосив, що переважна більшість будинків і об'єктів уже повернута релігійним організаціям, а щодо решти об'єктів, то їх повернення ускладнюється тим фактом, що зараз їх займають державні установи, або вони є пам'ятками історії чи передані у приватну власність. ДКНР також зазначив, що питання вирішення заяв про реституцію майна часто належать до компетенції місцевих органів влади. 2 квітня 2008 року Кабінет Міністрів України доручив ДКНР до листопада 2008 року підготувати проект закону про повернення релігійного майна.

31 серпня 2007 року Міжвідомча комісія з повернення майна релігійним організаціям розглянула список більше ніж 300 реституційних справ. Дехто зі спостерігачів висловив сумніви щодо ефективності та прозорості роботи цієї комісії. Всі головні релігійні організації закликали уряд встановити прозорий порядок розгляду заяв про реституцію на основі закону. Всеукраїнська Рада церков і релігійних організацій закликала парламент країни запровадити мораторій на приватизацію раніше конфіскованих релігійних будівель, які знаходяться у державній та комунальній власності, але парламент такого закону не ухвалив. Уряд також відзначив, що повільні темпи будівництва нових культових споруд не відповідають стабільному зростанню чисельності релігійних організацій у розмірі 5 - 7 відсотків на рік.

Громада караїмів Києва продовжувала вимагати повернення будинку "кенеси" (молитовня), який із радянських часів використовується як "Будинок актора". За інформацією ДКНР, київська міська адміністрація не має жодних намірів повертати цю будівлю.

Представники Релігійної спілки прогресивних єврейських громад України скаржилися на постійні труднощі у вирішенні питання про повернення релігійного майна із міськими органами влади Харкова та Києва.

Станом на кінець періоду, що охоплюється цим звітом, уряд так і не передав римсько-католицькій церкві право власності на собор Св. Миколая та колишню єпископську резиденцію у Києві. Проте, він дозволив цій церкві служити у соборі щоденні ранкові меси, меси по вихідних днях і під час головних релігійних свят. Представники церкви також висловили розчарування з приводу не вирішених заяв про реституцію будівель, які раніше належали церкві Св. Олександра у Києві та які, за їхніми словами, були у 90-х роках неналежним чином приватизовані, а також заяв про реституцію майна у Дніпропетровську, Львові, Миколаєві, Севастополі та Сімферополі.

Представники УГКЦ заявили, що місцеві органи влади Львова не повернули приміщення, що прилягають до собору Св. Юра у Львові. Місцеві посадовці зазначили, що уряд не має коштів для переселення більше десятка сімей, що мешкають там з радянських часів.

За повідомленням Одеської пресвітеріанської громади, вона продовжувала мати труднощі із поверненням її історичної будівлі церкви, оскільки місцевий та обласний суди продовжували ігнорувати рішення суду вищої інстанції про виселення місцевого відділення Національної спілки театральних діячів, яке займає цю будівлю із радянських часів. У травні 2008 року пресвітеріанська громада звернулася до Європейського суду з прав людини із проханням розглянути цю справу.

УПЦ (МП) і УПЦ-КП не змогли врегулювати розбіжності, що виникли між ними через Свято-Троїцьку церкву, що у селі Рохманів, Шумського району, Тернопільської області, незважаючи на ухвалу Вищого адміністративного суду від серпня 2006 року, згідно із якою законним користувачем цієї церкви була визнана УПЦ (МП). У листопаді 2007 року Ніна Карпачова, Уповноважена Верховної Ради з прав людини, закликала Президента та вищих правоохоронців притягти до відповідальності місцевих посадових осіб, які не виконали ухвали суду. Голова державної районної адміністрації не погодився із заявою Карпачової про те, що місцева влада діяла недостатньо для врегулювання цього конфлікту.

Язловецька сільська рада Тернопільської області відмовилися виконати рішення, що його Тернопільська державна обласна адміністрація прийняла у 2002 році щодо повернення у власність Римо-католицької церкви споруди місцевого римо-католицького жіночого монастиря.

За словами римо-католицького єпископа Броніслава Бернацького, органи влади продовжував відмовлятися у сприянні поверненню приміщення Одеської римо-католицької семінарії, яке було конфісковане радянським режимом.

Представники мусульманської громади звернули увагу на повільні темпи реституції релігійного майна. Лідери мусульманської громади скаржилися, зокрема, на не вирішення заяв про повернення мечеті у Миколаєві, якій вже виповнилося 118 років, мечеті у Дніпропетровську, 150-річної мечеті у кримському місті Масандра, мечеті у Ялті та залишків мечеті XVIII сторіччя у місті Алушта, що на кримському узбережжі.

24 жовтня 2007 року Президент доручив Кабінету Міністрів відпрацювати механізм повернення єврейським релігійним організаціям сувоїв Тори, що зберігаються у державних архівах. У лютому 2007 року Житомирський обласний архів за згодою Національного архіву видав наказ про вилучення сувоїв, які мали залишатися у обласному архіві до прийняття Міжвідомчою комісією з реституції майна рішення про їхню остаточну долю. ДКНР підтримав ідею повернення цих сувоїв єврейській громаді; втім, повернення сувоїв потребує законодавчого закріплення для забезпечення їхнього перебування у країні як культурної пам'ятки та запобігання їхнього продажу та передачі іншій країні. Станом на кінець звітного періоду, більшість сувоїв зберігалися у державних архівах.

Порушення свободи віросповідання

Місіонерський євангельський центр "Слово Життя" повідомив, що 8 листопада 2007 року, коли міліція виконувала наказ суду про його виселення із сирітського притулку, який знаходився під опікою Центру, співробітники міліції висловлювали погрози на адресу представників центру, які спостерігали за виселенням. Один чоловік, який супроводжував міліцію та особа якого встановлена не була, витяг пістолета та приставив його до голови Олександра Кунця, одного зі спостерігачів, а потім загрожував їм сімома роками позбавлення волі, якщо вони оприлюднять інформацію про даний інцидент.

1 серпня 2007 року Всеукраїнський Союз церков євангельських християн-п'ятидесятників повідомив про те, що озброєні співробітники міліції під час богослужіння провели рейд у церкві п'ятидесятників у Євпаторії. Усім чоловікам-парафіянам було наказано залишити будівлю для перевірки їхньої особи, в той час як міліція проводила обшук у приміщенні. Представники церкви висловили стурбованість цим інцидентом і заявили, що такі дії віддзеркалюють дуже небезпечну та шкідливу тенденцію. Пізніше Управління МВС України в АРК вибачилося перед церквою та заявило, що той рейд був проведений в рамках його зусиль, спрямованих на пошук і арешт серійного вбивці, який, за деякою інформацією, називався представником церкви п'ятидесятників.

Повідомлень про наявність у країні осіб, які утримуються за ґратами з релігійних мотивів, не було.

Примусове обернення у віру

Повідомлень про примусове обернення в іншу віру, включаючи неповнолітніх громадян США, які були викрадені чи незаконно вивезені зі Сполучених Штатів, або про відмову таким громадянам у поверненні до Сполучених Штатів, не було.

Поліпшення стану справ на терені реалізації свободи віросповідання та позитивні події у цій сфері

Члени Київської єврейської громади повідомили, що 22 квітня 2008 року один із судів міста Кіровограда визнав вчителя школи винним у розпалюванні етнічної ненависті. Суд встановив, що 48-річний вчитель української мови та літератури у 2005 році дозволяв собі під час уроків робити антисемітські коментарі. За словами представників місцевої єврейської громади, пізніше до нього була застосована амністія на підставі положень Закону "Про амністію" від 2005 року, які поширювалися на жертв Чорнобильської аварії. (Примітка: ця амністія поширюється на засуджених осіб, здоров'я яких серйозно похитнулося внаслідок Чорнобильської катастрофи, а також на ліквідаторів, аварії на Чорнобильській атомній електростанції у 1986 - 1987 роках).

12 березня 2008 року Кабінет Міністрів відновив керівництво діяльністю обласних управлінь з боку ДКНР, які відповідають за релігійні та національні питання, і встановив, що таке керівництво має здійснюватися разом із обласними адміністраціями. До цього обласні управління підпорядковувалися лише своїм обласним адміністраціям, що, на думку деяких спостерігачів, призводило до більш сприятливого ставлення до найбільшої релігійної групи. ДКНР заявив, що відновлення спільного із обласними адміністраціями контролю за діяльністю місцевих управлінь сприятиме посиленню незалежності обласних управлінь від тиску місцевих політичних інтересів та дозволить їм краще захищати на місцевому рівні релігійні права меншин.

У березні 2008 року Київська міська влада дозволила довгоочікуване будівництво додаткових будівель головної мечеті Духовного управління мусульман України у місті Києві.

У січні 2008 року новопризначений Кабінет Міністрів ухвалив і подав парламенту на розгляд свою Програму дій, яка передбачає розвиток відносин із релігійними організаціями, підтримку свободи совісті, запровадження ефективних механізмів регулювання стосунків між державою та церквою, підготовку оновленого варіанту закону "Про свободу совісті та релігійні організації", а також удосконалення порядку повернення релігійного майна.

24 вересня 2007 року Кабінет Міністрів сформував міжвідомчу робочу групу з підготовки закону про повернення релігійним організаціям колишніх культових споруд та іншого релігійного майна. 1 листопада 2007 року Президент Ющенко видав указ, яким доручив Кабінету Міністрів розробити проект закону про обмеження передачі святих пам'яток культурної спадщини у користування фізичним і юридичним особам, і запровадив мораторій на таку передачу пам'яток до складання їхнього остаточного списку. 21 листопада 2007 року Кабінет Міністрів затвердив рішення про повернення УПЦ (МП) чотирьох будівель колишнього монастиря, що у Богодухові, Харківська область. Також у листопаді Служба безпеки України (СБУ) повернула єврейській громаді Луганська чотири сувої Тори, які були конфісковані радянським урядом. 25 жовтня Чернівецька міська адміністрація ухвалила рішення про повернення синагоги місцевій єврейській громаді.

ДКНР разом із Міністерством закордонних справ, Міністерством внутрішніх справ, Державною прикордонною службою, Державною митною службою, Державним комітетом туризму й іншими відомствами підтримав паломництво євреїв до Умані на могилу рабина Цадика Нахмана, засновника брацлавського руху хасидів. За повідомленнями засобів масової інформації, більше 20 000 хасидів відвідало Умань у вересні 2007 року.

Розділ III. Соціальне насильство та дискримінація

Була зареєстрована низка актів насильства, вчинених проти осіб та власності з причини їхньої належності до тієї чи іншої конфесії, віри чи відправлення культів.

26 лютого 2008 року у своєму домі поблизу церкви був убитий ігумен Ілія (УПЦ (МП)), настоятель церкви Святого Михайла у селі Білостік, Волинська область.

Міліція затримала підозрювану особу і, станом на кінець звітного періоду, розслідування цього вбивства тривало.

Протягом звітнього періоду антисемітські прояви насильства продовжували залишатися проблемою і збільшували загальну кількість насильницьких злочинів. Згідно із повідомленням Єврейського телеграфного агентства від 10 квітня 2008 року, один із кожних п'яти злочинів, вчинених у країні з мотивів ненависті за період із січня 2007 року, був спрямований проти євреїв.

24 січня 2008 року у Дніпропетровську четверо чоловіків здійснили напад на рабина Дов-Бер Байтмана, коли він повертався додому із синагоги. Під час нападу вони вигукували антисемітські образи. Згідно із повідомленнями, 9 березня 2008 року міліція встановила особи злочинців. Інформація про подальший розвиток подій не надавалася.

31 жовтня 2007 року вандал підпалив під дверима єврейської школи у Києві матрац. Школярі та вчителі не постраждали, але дим від пожежі завдав серйозної шкоди багатьом класним приміщенням. Правоохоронці встановили, що підпал здійснив 11-річний хлопець. Посадові особи школи заявили, що цій пожежі передувала низка випадків вандалізму та непристойних антисемітських розписів на стінах школи.

29 вересня 2007 року у Черкасах засоби масової інформації повідомили, що п'ять чи шість молодих чоловіків напали на ізраїльського студента Жозефа Рафаєлова та двох інших молодих ізраїльських євреїв, коли вони у традиційному одязі наближалися до синагоги міста. Міліція розслідувала цей напад, але нікого не заарештувала.

28 вересня 2007 року у Севастополі засоби масової інформації повідомили, що чотири чоловіки викрикували антисемітські образи на адресу севастопольського Головного рабина Бенджаміна Вольфа, а один із них ударив рабина. 1 жовтня міліція заарештувала особу, що завдала рабину тілесних ушкоджень. Проти нападника було висунуте обвинувачення у хуліганстві. Місцева єврейська громада вимагала обвинуватити підозрюваного у розпалюванні міжетнічної ненависті. Станом на кінець звітнього періоду, розслідування цього злочину продовжувалося.

У другій половині 2007 року міліція продовжувала розслідувати низку нападів, вчинених у Житомирі проти євреїв, але, станом на кінець звітнього періоду, нікого не заарештувала. 27 вересня 2007 року невідомий нападник випустив із розпилювача токсичний газ в обличчя рабина Менахема Мендела Ліхштейна та зник. 6 серпня 2007 року рабин Нахум Тамрин і його дружина Ципора стали об'єктом нападу, вчиненого проти них поблизу місцевої синагоги; вони звернулися по медичну допомогу у зв'язку із отриманням синців і вибитими зубами. 9 липня 2007 року три молодих особи намагалися напасти на головного рабина Житомира пана Шломо Вільгельма у той час, коли він виходив із синагоги після служби. До приїзду міліції нападники намагалися увірватися до приміщення гуртожитку для єврейських дівчат та викрикували непристойні антисемітські образи. За наказом міської влади, було посилене патрулювання території навколо синагоги, але єврейська громада залишається стурбованою за свою безпеку.

Мала місце низка інцидентів, у яких на адресу євреїв, єврейських установ й представників інших релігійних груп викрикувалися слова ненависті. 16 травня 2008 року молоді особи із екстремістських національних угруповань УНА-УНСО та Національної трудової партії України зібралися перед Посольством Росії у Києві та вигукували антисемітські та антиросійські заклики.

13 березня 2008 року невідомі особи розклеїли з десяток плакатів зі звинуваченнями євреїв у здійсненні ритуалу вбивства християнських дітей у Сумах.

8 грудня 2007 року група антисемітів і расистів здійснила факельний хід у Києві. В присутності групи працівників міліції демонстранти зухвало порушували закон, що забороняє виступи, спрямовані на розпалювання ворожнечі, а також вигукували антисемітські та антиіммігрантські гасла. Учасниками цього маршу були переважно члени партії "Свобода", яку очолює колишній народний депутат Олег Тягнибок, і члени угруповання "Патріот України", екстремістської організації, відомої своїми нетолерантними поглядами щодо національних і релігійних меншин.

За повідомленнями, 27 серпня 2007 року Національна трудова партія України, незареєстрована політична партія, заявила у прес-релізі, що "купівля ізраїльських і кошерних товарів допомагає євреям та ізраїльтянам захоплювати та знищувати українську економіку". На сайті партії були розміщені антисемітська карикатура та антисемітські лозунги.

Із серпня 2007 року група, що називає себе "Православна громадськість Одеси", як повідомляється, неодноразово розповсюджувала в православних церквах м.Одеси антисемітські памфлети із закликами до погромів і вбивства євреїв. УПЦ (МП) офіційно засудила цю організацію та заявила, що "Православна громадськість Одеси" діє без згоди керівника єпархії і, намагаючись розпалити міжнаціональну ворожнечу, дана організація порушує церковні канони. 30 грудня 2007 року співробітники СБУ затримали чоловіка за розповсюдження таких пропагандистських буклетів поблизу православної церкви в Одесі; 6 лютого 2008 року прокуратура висунула йому обвинувачення у розпалюванні расової, національної та релігійної ворожнечі, тобто у вчиненні злочину, передбаченого статтею 161 Кримінального кодексу України.

Церкви, синагоги, кладовища та меморіали неодноразово були об'єктами актів вандалізму. 27 червня 2008 року двоє чоловіків вчинили погром у вівтарі та пошкодили ікони у Свято-Успенській церкві монастиря Св. Миколая (УПЦ (МП)), що у Коропському районі Чернігівської області. Вони завдали тілесних ушкоджень двом працівникам монастиря, які намагалися зупинити наругу над святиною. Один нападник був затриманий.

На початку травня 2008 року невідомі особи намалювали нацистську символіку та пошкодила пам'ятники на одному із кладовищ м. Севастополя. 24 квітня 2008 року вандали зруйнували 11 пам'ятників на єврейському цвинтарі у Болграді, Одеська область. У середині квітня 2008 року міліція затримала трьох учнів середньої школи, які пошкодили більше 100 пам'ятників на 2 християнських цвинтарях у Добропіллі, Донецька область.

У квітні 2008 року та листопаді 2007 року житомирські вандали підпалили на цвинтарі пам'ятник відомому духовному лідеру рабину Ахарону та намалювали антирелігійну символіку на стінах меморіалу. Правоохоронці заарештували двох підлітків, які заявили, що вони розпалили багаття, щоб зігритися, але полум'я випадково перекинулося на меморіал.

Наприкінці березня 2008 року вандали знищили розп'яття у вірменському соборі м.Львова та намалювали на його стінах непристойні написи. 3 березня 2008 року невідомі вандали перекинули хрест, який був встановлений поблизу храму Різдва Христового (УПЦ (МП)) у Северодонецьку, Луганська область, на честь жертв Голодомору, який стався за радянських часів. Крім того, 3 березня невідомі особи намалювали свастики та непристойні слова на могилі рабина Леві Іцхака та на інших могилах єврейського цвинтаря у Бердичеві, Житомирська область. Міліція заарештувала одного підозрюваного, а у червні 2008 року Бердичівський суд приговорив правопорушника за наругу над могилами до 18 місяців умовного покарання.

10 лютого 2008 року невідомі особи зруйнували всі 220 надгробних пам'ятників на мусульманському кладовищі у містечку Нижньогірське, Крим. Меджліс кримських татар зробив заяву, у якій охарактеризував наругу над могилами як запланований акт. Керівники меджлісу заявили, що злочинці були підбадьорені бездіяльністю міліції у попередніх випадках вандалізму. Кримська міліція встановила особу правопорушників, які 21 січня намалювали сатанинські знаки на могилах мусульманського та християнського цвинтарів у селі Марфівка та 24 січня знищили 124 надгробних пам'ятника на християнському цвинтарі у селі Войкове. Обидва села знаходяться у Ленінському районі Криму. Міліція заявила, що вандали були алкоголіками, які, вчиняючи цей злочин, не мали ані релігійних, ані етнічних мотивів.

28 січня 2008 року на вікнах, у дворі та зовні огорожі навколо будівлі Хеседу у Кривому Розі була зображена свастика та написані непристойні слова. 17 вересня 2007 року невідомі вандали намалювали свастику та зробили антисемітські написи на пам'ятнику жертвам Холокосту в Олександрії, Кіровоградська область. 7 вересня 2007 року антисемітські образливі надписи були зроблені на стінах єврейської середньої школи у Запоріжжі. 21 серпня 2007 року у Запоріжжі єврейські плакати були закидані яйцями та наповненими фарбою надувними кульками. 20 серпня 2007 року молодий вандал розбив вікно у старовинній синагозі Житомира та зник із місця події. 17 липня 2007 року вандали намалювали свастику на синагозі у Запоріжжі. Жоден підозрюваний затриманий не був.

10 серпня 2007 року суд Малиновського району міста Одеси визнав трьох осіб винними у нарузі у лютому 2007 року над Меморіалом євреям - жертвам Голокосту, меморіальною дошкою, встановленою на честь єврейського активіста Леона Пінскера, та більш як 300 надгробними пам'ятниками на третьому єврейському цвинтарі міста Одеси. Чоловіки отримали по 2 роки позбавлення волі, а одному злочинцю був винесений умовний вирок. Три правопорушники заявили, що вони над вчинили наругу над могилами, щоб побачити реакцію громадськості. Міліція заявила, що жоден із вандалів до екстремістських угруповань не належить, хоча один із них розповів про свою зацікавленість нацистською літературою. З огляду на масштаби заподіяної шкоди, деякі спостерігачі вважають, що напевно, учасників цього злочину було більше.

У невеликих публікаціях та саморобних бюлетенях часто з'являлися статті антисемітської спрямованості, хоча такі статті у національній пресі публікувалися рідко. Міжрегіональна академія управління персоналом (МАУП), яка, за повідомленнями, отримує значне фінансування з кількох близькосхідних урядових джерел, залишалася найбільш стійким осередком антисемітизму. МАУП - навчальний заклад, в якому, за його даними, навчається понад 50000 студентів, видає щомісячний журнал "Персонал" і тижневу газету "Персонал Плюс", щодо яких Генеральною прокуратурою України зараз провадиться кримінальне розслідування,

За даними Асоціації єврейських організацій та громад України, за період із січня по березень 2008 року національні друковані засоби масової інформації опублікували 17 антисемітських матеріалів проти 147 у третьому кварталі та 75 у четвертому кварталі 2007 року. На думку Асоціації, різке скорочення загальної кількості антисемітських матеріалів пояснюється поступовим згортанням антисемітської кампанії МАУП. У попередні роки на МАУП припадало приблизно 90 відсотків усіх антисемітських матеріалів, що публікувалися у друкованих засобах масової інформації країни.

У березні 2008 року Єврейське телеграфне агентство повідомило, що Верховний Суд України відхилив позов МАУП проти Єврейської конфедерації України та її видання - "Єврейський спостерігач". Цей позов був поданий у зв'язку зі статтями, які були написані у 2006 році про діяльність МАУП, спрямовану проти єврейської громади та сїонізму. Раніше суд першої інстанції відхилив поданий позов, але потім Апеляційний суд виніс рішення на користь МАУП. Розгляд справи за позовом МАУП проти Київського міського голови у зв'язку із його наказом від травня 2007 року про ліквідацію книжкового кіоску МАУП, розміщеного поблизу меморіалу "Бабин Яр", станом на кінець звітного періоду завершено не було.

9 серпня 2007 року інформаційні джерела повідомили про те, що Київський апеляційний суд залишив без змін рішення, яким Київський господарський суд у 2007 році скасував рішення Міністерства освіти і науки про відкликання ліцензій 26 регіональних відділень Академії та заборону видати приблизно 5 000 дипломів. Зрештою дипломи були видані, а регіональні відділення МАУП залишилися відкритими.

2 липня 2007 року оршани влади закрили книжковий кіоск МАУП поблизу меморіалу "Бабин Яр" за продаж антисемітської літератури, а студентська газета Академії "Персонал +" опублікувала антисемітську статтю, у якій посол Ізраїлю прирівнювалася до нацистів.

УПЦ-КП та УАПЦ так і не змогли дійти згоди у суперечці щодо права власності на церкву Св. Георгія в Одесі. Суперечка виникла внаслідок рішення протоієрея церкви перейти із УПЦ-КП до УАПЦ. 20 червня 2008 року Суворівський районний суд міста Одеса задовольнив позов, поданий Одеським архієпископом УПЦ-КП Яковом проти протоієрея УАПЦ Анатолія Корінкова та засудив відповідача до 6 років позбавлення волі за обвинуваченням у шахрайстві та "перешкодженні богослужінню УПЦ-КП". Представники УАПЦ заявили, що таке рішення суду порушує права людини та являє собою спробу архієпископа Якова помститися колишньому протоієрею УПЦ-КП за його рішення перейти до УАПЦ.

Прибічники УПЦ (МП) у Чернігові продовжували протестувати проти квітневого 2006 року рішення Чернігівської державної обласної адміністрації передати церкву Святої Катерини, яка використовувалася як музей, до відання УПЦ-КП. У червні 2007 року Чернігівський господарський суд не задовольнив апеляцію УПЦ (МП) проти такої передачі, після чого будівля церкви була закрита та зачинена на замок. 1 квітня 2008 року невідомі злочинці спалили тимчасову церкву, споруджену поблизу представниками УПЦ (МП). Поліція кваліфікувала цей інцидент як хуліганство.

УГКЦ скаржилася, що у травні 2008 року представники УПЦ (МП) у Білій Церкві намагалися перешкодити церемонії освячення хреста на ділянці, що була виділена для будівництва першої у місті церкви УГКЦ. На думку УГКЦ, місцеві прибічники УПЦ (МП) розцінили майбутнє будівництво церкви як приклад "католицької експансії". Чільні представники УПЦ (МП) повідомили УГКЦ, що цей протест було проведено без згоди керівництва УПЦ (МП).

Влада продовжувала поглиблювати міжконфесійне порозуміння шляхом проведення багаторазових консультацій із Всеукраїнською радою церков і релігійних організацій, котра представляє релігійні групи, до яких належить більше 90 відсотків релігійно активного населення.

17 квітня 2008 року голова ДКНР провів перше засідання Міжвідомчої робочої групи з питання протидії ксенофобії, міжетнічної та расової нетерпимості.

22 жовтня 2007 року Президент Ющенко, Виконуючий обов'язки Міністра внутрішніх справ Михайло Корнієнко, Виконуючий обов'язки Голови СБУ Валентин Наливайченко та Генеральний прокурор Олександр Медведько зустрілися із лідерами єврейської громади для обговорення шляхів протидії проявам антисемітизму. Ющенко наголосив, що він засуджує будь-які прояви міжетнічної ненависті. 23 жовтня представник Президента оголосив про створення в СБУ спеціального підрозділу для боротьби із ксенофобією та діями, що розпалюють міжнаціональну та релігійну ворожнечу. 13 листопада Міністерство закордонних справ оголосило про створення нової посади посла із особливих доручень у справах боротьби із расизмом, ксенофобією та дискримінацією.

Розділ IV. Політика уряду США

Уряд Сполучених Штатів обговорює проблему свободи віросповідання із українською владою та релігійними лідерами в рамках своєї загальної політики забезпечення прав людини.

Посол Сполучених Штатів, інші співробітники Посольства США, а також посадові особи у Вашингтоні підтримували постійний діалог із урядом України та релігійними лідерами, розвивали тісні контакти із духовними особами, світськими лідерами релігійних громад і НУО, які стоять на сторожі свободи віросповідання. Посольство відстежувало події, що відбувалися на терені свободи віросповідання та збереження культурної спадщини, включаючи стан справ на єврейських цвинтарях в Умані та Володимирі-Волинському, і ретельно стежило за хвилею антисемітських інцидентів у Житомирі та справами, пов'язаними із дискримінацією кримських татар. У Міністерстві внутрішніх справ, Міністерстві юстиції, Міністерстві закордонних справ, Генеральній прокуратурі, Секретаріаті Прем'єр-Міністра, Секретаріаті Президента та перед посадовими особами місцевих органів влади урядовці Сполучених Штатів порушували питання про свободу віросповідання та висловлювали стурбованість з приводу антисемітизму. Посол й інші високі посадовці США, включаючи Спеціального посланника у справах моніторингу та протидії антисемітизму, також безпосередньо висловлювали свою стурбованість у Міністерстві закордонних справ, Кабінеті Міністрів, Міністерстві науки та освіти і Посольстві України у Вашингтоні з приводу антисемітських постулатів і публікацій Міжрегіональної академії управління персоналом.

Співробітники Посольства активно відстежували питання, які стосуються релігійної нетерпимості та антисемітизму. Наприклад, Посольство надіслало Голові Житомирської обласної державної адміністрації та Міському голові Житомира листи про напади на членів єврейської громади. Представники Посольства мали зустрічі із лідерами єврейської громади Житомира та ознайомилися з їхніми проблемами, а потім доводили їх до відомих посадових осіб місцевих органів влади. Посольство надіслало листи Міському голові Черкас та Голові Севастопольської міської державної адміністрації, у якому висловило стурбованість з приводу випадків антисемітського насильства. Посол й інші співробітники Посольства зустрічалися із членами татарської громади Криму для з'ясування питань, що турбують громаду.

Протягом звітного періоду Посол порушував загальні питання повернення майна релігійним громадам і збереження культурної спадщини на зустрічах та у листуванні із урядовцями найвищих рівнів, в тому числі Президентом України, Прем'єр-Міністром, Міністром закордонних справ, Міністром юстиції та Головою ДКНР. Співробітники Посольства підтримували контакти із посадовими особами міста Умань та місцевими лідерами єврейської громади для відстеження розвитку подій щодо запланованого спорудження будинку на території житлового масиву, яке може знищити сліди міського історичного єврейського цвинтаря. Представники Посольства зустрілися із Міським головою Вінниці та місцевою єврейською громадою для підтримки їхніх зусиль, спрямованих на зупинення будівництва на місці історичного єврейського цвинтаря, а також з метою спонукати міську владу захистити цю територію від такої забудови. Посольство надіслало листа Міському голові Львова із проханням розглянути скарги щодо будівництва готелю на місці колишньої синагоги, що була зруйнована під час Голокосту, а також щодо можливого знищення залишків будівель, які мають історичне значення.

В одному із прес-релізів Посольство засудило року наругу над мусульманськими цвинтарем та пам'ятниками поблизу Сімферополя, вчинену квітні 2008. У грудні 2007 року Посольство провело конкурс на отримання невеликих грантів під назвою "Боротьба із ксенофобією та ствердження етнічної терпимості".

Посол зустрівся із лідерами єврейської та мусульманської громад, а співробітники Посольства мали зустрічі із релігійними лідерами Києва та Криму для глибшого розуміння проблем цих громад. Посольство влаштувало вечерю для лідерів єврейської громади країни для з'ясування їхньої позиції стосовно стану справ у царині свободи віросповідання та дискримінації у суспільстві.

Співробітники Посольства продовжували підтримувати тісні контакти не лише зі священнослужителями, але й зі світськими лідерами релігійних громад і представниками таких діючих у країні релігійних організацій соціальної допомоги, як "Карітас", Американський єврейський об'єднаний розподільчий комітет "Джойнт" і Національна конференція у справах радянських євреїв. Посольство продовжувало у разі необхідності вживати заходів для захисту прав іноземних релігійних працівників згідно із належними правовими процедурами.

[Сторінка Звіту про свободу віросповідання на веб-сайті Держдепартаменту США](#)